

10. Лотман Ю.М. Память в культурологическом освещении [Электронный ресурс] / Ю. М. Лотман // Семиосфера. – СПб : Искусство_СПб., 2000. – Режим доступа// <http://www.philology.ru/literature1/lotman-92f.htm>. – Заглавие с экрана.
11. Ломачинська І.М. Документально-інформаційні комунікації в системі соціальних комунікацій : навч. пос./ І.М. Ломачинська; за наук. ред. Т.Г. Горбаченко. – Вид. 2-е, уточнене. – К. : Університет «Україна», 2011. – 301 с.
12. Моисеева И.Ю. Синергетическая модель текстообразования : дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19 [Электрон. ресурс] / И.Ю. Моисеева ; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Оренбургский государственный университет». – Оренбург, 2007. – Режим доступа: http://www.osu.ru/sites/lab-philology/docs/Moiseeva_diss.pdf. – Заглавие с экрана.
13. Радзієвська Т.В. Деякі проблеми текстової комунікації: до постановки проблеми / Т.В. Радзієвська // Мовознавство. – 1992. – № 2. – С. 14-20.
14. Серкова Н.И. Предпосылки членения текста на сверхфразовом уровне / Н.И. Серкова // Вопросы языкознания. – 1978. – № 3. – С. 75-82.
15. Сигал К.Я. Проблемы иконичности в языке: обзор литературы / К.Я. Сигал // Вопр. языкознания. – 1997. – № 6. – С.100-120.
16. Швецова-Водка Г.М. Співвідношення понять «документ» та «історичне джерело» / Г.М. Швецова-Водка // Архіви України. – 2001. – С. 33-53.
17. Якобсон Р.О. Речевая коммуникация; Язык в отношении к другим системам коммуникации / Р.О. Якобсон // Избранные работы. – М. : Прогресс, 1985. – С. 306-330. *Модельні зразки суб'єкт-суб'єктних аспектів... Електронна періодика як складова інформаційних ресурсів...*

УДК 001.4:002.1:339

О.В. Дроздова

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

У статті досліджено питання термінології торговельної документації, здійснено тлумачення термінів торговельної документації та проаналізовано джерела їхнього знаходження.

Ключові слова: *комерція, торгівля, документація, термінологія, комерційні документи, договір, контракт.*

E.V. Drozdova

TERMINOLOGICAL PROBLEMS ARE TRADE DOCUMENTATION

The question of terminology of trade documentation is investigated in the article, presentation and interpretation of terms of trade documentation come true with the analysis of sources of their being.

Keyword: *commerce, trade, documentation, terminology, negotiable instruments, agreement, contract.*

Актуальність дослідження обраної теми полягає в тому, що на сучасному етапі стан розвитку торгівлі є одним із наочних індикаторів економічного розвитку Української держави, яка функціонує на основі торговельної документації. Перехід до ринкової економіки викликав підвищений інтерес до торговельної термінології, оскільки в наш час відчувається дефіцит професійально підготовленої термінології в управлінському документознавстві.

Метою цього дослідження є визначення основних положень, що характеризують сутність терміна *торговельна документація* та вивчення термінологічних аспектів функціонування та застосування цього терміна.

Значна кількість наукових розробок свідчить про зацікавленість науковців до цього напрямку дослідження, проте існують дискусійні питання, що зумовлюють різні тлумачення терміна *торговельна документація*. Професор С.Г. Кулешов зазначає, що документознавчу термінологію репрезентує «Українська архівна енциклопедія», яка підготовлена УНДІАСД і опублікована 2008 р. [1, 41].

На сьогодні дослідники ставлять знак рівності між термінами *торгівля* і *комерція*. Комерція – «це торгова і торгово-посередницька діяльність, участь у продажу або сприяння продажу товарів і послуг» [2, 17], комерційна діяльність – це організація й управління комерційними процесами та операціями, пов'язаними з товарно-грошовим обміном. Метою комерційної діяльності є здійснення купівлі-продажу товарів, послуг і отримання прибутку [3, 129].

Комерція в перекладі з латинської означає *торгівля*. Тлумачний словник В.І. Даля визначає комерцію як «торг, торгівлю, торгові обороти, купецькі промисли». Ці поняття припускають здійснення актів купівлі-продажу з наміром купити дешевше, а продати дорожче. У широкому значенні комерцію розуміють як будь-яку діяльність, спрямовану на одержання прибутку [3, 19]. Вживане нині трактування комерції (торгівлі) – підприємницька діяльність, що забезпечує обіг (купівлю та продаж) товарів і спрямована на отримання прибутку через урахування ринкової кон'юнктури [4, 222-223].

Отже, ми можемо ставити знак дорівнює між термінологічними поняттями *торговельна документація* і *комерційна документація*, проте терміни *комерційна документація* на

сьогодні у спеціальному документознавстві не вживається, натомість використовують термін *комерційні документи*.

Тлумачення терміна *торговельна документація* в науковій літературі базується на двох принципових підходах, які визначають його зміст у широкому і вузькому розумінні.

У широкому розумінні зазначене поняття трактують у фаховій літературі з комерції, торгівлі, економіки. Наприклад, науковці Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський в «Економічному словнику» подають широковживану та спеціалізовану термінологію, тлумачення понад двох тисяч сучасних економічних термінів, категорій, понять, які найчастіше трапляються в науковій літературі, серед яких і терміни торговельної документації [5]. Подаються визначення таких термінів торговельної документації, як договір [5, 73], договори закупівлі-продажу і постачання [5, 74], угоди компенсаційна, купівлі-продажу, ліцензійна, «офсет», патентно-ліцензійна, умовна, ф'ючерсна, форвардна [5, 318-320], патента, [5, 226-227], цінні папери [5, 344], чеки акцептовані й дорожні [5, 345], товарний знак, товарна марка, торгівля електронна, зустрічна, консигнаційна, ліцензійна, оптова, роздрібна, посилкова [5, 315-317].

В «Економічному тлумачному словнику: власність, приватизація, ринок цінних паперів» Л.М. Алексєнко і В.М. Олексєнко зібрали наукові терміни, які використовуються на ринку цінних паперів і в ході дослідження економічних процесів загалом. Серед термінів торговельної документації – товарний вексель, товарна марка [6, 604], торгівля цінними паперами [6, 605], угода міни, клірингова угода, касова угода, угода купівлі-продажу [6, 617], чек [6, 667], ліцензія [6, 367], комерційні папери [6, 306], комерційний вексель [6, 305], договір про фрахтування, договір про разову оплату [6, 197], подано визначення термінів *документарна форма випуску цінних паперів*, *документи після акцепту* та *документи після платежу* [6, 198].

Заслугує на увагу тлумачно-термінологічний «Економічний словник», у якому стисло та в доступній формі розтлумачено терміни ринкової економіки, сформовано термінологію ринкової економіки. Крім того, представлено широкий спектр термінології торговельної документа-

ції, а саме: договір і його види: господарський, комісії, на користь третьої особи, перестраховання, поставки, портфельного управління [7, 117-119]; тендерна документація; доручення на здійснення біржової угоди [7, 119], контракт і його види: зовнішньоторговельний, купівлі-продажу, типовий, ф'ючерсний [7, 218-219]; ліцензія та її види: безпатентна, на експорт або імпорт, патентна, повна, проста, разова [7, 242-243]; угода та її види: агентська, бартерна, біржова, викупна, депортна, з цінними паперами, зустрічна, касова, клірингова, компенсаційна, консигнаційна, кредитна, ліцензійна, маржева, мирова, онкольна, патентно-ліцензійна міжнародна, платіжна, репортна, товарна біржова, ф'ючерсна відсоткова, міжнародна з перевезень, торгова і платіжна [7, 460-467]; цінні папери [7, 515]; чеки і їхні види: пред'явницький, розрахунковий [7, 522].

Досліджує термінологію торговельної документації професор С.В. Мочерний в «Економічному словнику-довіднику», в якому через систему економічних законів відображає закономірності розвитку країн. Серед термінології торговельної документації в цьому виданні є визначення цінних паперів [8, 364], торгових договорів і угод [8, 334], товарних знаків і торговельної марки [8, 328], тендерів і міжнародних торгів [8, 319].

Характеризують торговельну документацію з констатацією поглядів на сучасну фінансову термінологію науковці А.Г. Загородній і Г.Л. Вознюк у «Фінансово-економічному словнику», який містить понад 6500 термінів зі сфери фінансово-економічних відносин [9]. Крім того, подається визначення договору та його видів: колективного, на здійснення розрахунково-касового рахунку, на перевезення вантажів, на поставку, лізингу, купівлі-продажу, про спільну діяльність [9, 154-159]; визначення документа: облікового оформлення, вторинного, первинного, розрахункового, супровідного, складського, розрахункового в електронному вигляді, товаророзпорядчого [9, 160-161], комерційний документ трактують як той, що містить характеристику відвантаження товарів, виконаних робіт або наданих послуг і який супроводжує їхній рух від постачальника до платника. До комерційних документів автори зараховують рахунки-фактури, сертифікати якості, страхові поліси; на підставі комерційних документів визначають суми та правомірність платежів, здійснюваних

із допомогою розрахункових і платіжних документів [9, 162]. Досить вдалим є визначення контракту та його видів: біржового, відкритого, гарантійного, глобального, державного, зовнішньоторговельного, контракту лонг, обмежувального, контракту спот, стандартного, ф'ючерсного, форвардного [9, 281-282]; угод і їхніх видів: бартерної, біржової, угоди з давальницькою сировиною, компенсаційної, контактної, ліцензійної, маргінальної, мирової, паралельної, строкової, трансферної, форвардної, ф'ючерсної [9, 580-583].

Аналогічним виданням, але більш розширеним і доповненим, стало третє видання «Фінансового словника», яке містить понад 3500 термінів зі сфери фінансово-кредитних відносин та грошового обігу авторів А.Г. Загороднього, Г.Л. Вознюка і Т.С. Смовженко [4]. У цьому словнику зустрічаємо ідентичне визначення терміна *документи комерційні*, але, крім того, наводять визначення таких документів: оборотних, платіжних, розрахункових, документів проти акцепту [4, 132]; книг касової, цінних паперів, книжки чекової [4, 216]; контракту і його видів: стандартного, зовнішньоторговельного, строкового, форвардного, ф'ючерсного [4, 232]; рахунку та його видів: безтоварного, блокованого, бюджетного, відкритого, розрахункового, рахунку-специфікації, рахунку-фактури [4, 384-389]; угод і її видів: бартерної, біржової, касової, контактної, офсетної, форвардної, ф'ючерсної, паралельної, угод СПОТ [4, 475-477]; чека товарного, розрахункового [4, 510].

Продовженням вищезазначеного термінологічного словника стало видання «Торгівля, маркетинг, реклама: термінологічний словник», підготовлене авторським колективом науковців А.Г. Загороднім, Г.Л. Вознюком і І.М. Комарницьким, яке вміщує близько 2500 понять і термінів з торговельної, маркетингової та рекламної діяльності [10]. Вміщує комплекс найбільш вживаних термінів торговельної документації: угод і їхніх видів: бартерної, біржової, із заставою, консигнаційної, стандартної, нестандартної, паралельної, торговельної прямої, торгово-посередницької, трансферної, форвардної, ф'ючерсної [10, 253-257]; контракту та його видів: біржового, відкритого, зовнішньоторговельного, контракту на реальний товар, обмежувального, форвардного, ф'ючерсного [10, 119-120]; договору та його видів: комерційної концесії, комісії, компенса-

ційний, узгоджений, купівлі-продажу, міні, на перевезення вантажів, на поставку, постачання, про закупівлю, складського зберігання, торгового [10, 69-77] кореспонденції комерційної [10, 126]; чека та його видів: дорожнього, електронного, касового, розрахункового, товарного [10, 284-285] та ін.

Порівнюємо для прикладу тлумачення найбільш вживаних у комерційній діяльності термінів *договір* і *контракт* (табл. 1, 2). Зважаючи на наведені визначення термінів,

підсумуємо, що всі вони неточно стлумачені в економічних словниках, оскільки в договорі за основу беруть угоду, що є наступним торговельним документом, лише у наведеному визначенні професора Г.М. Швецової-Водки термін *договір* трактується як *документ*. Знову ж таки, у наведених тлумаченнях *контракту* в словниках економічного змісту зазначений документ прирівнюється до договору, що не забезпечує еквівалентність понять і позначає одне й те саме у комерційній діяльності.

Таблиця 1

Визначення терміна *договір*

№ з/п	Визначення терміна	Автори
1	Договір – угода двох або кількох осіб щодо встановлення, зміни або припинення прав і обов'язків. Договір – це також і сам документ, у якому в письмовій формі викладено досягнуту угоду про складання договору.	Осовська Г.В., Юшкевич О.О. [5, 73]
2	Договір – угода про встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків у відносинах між договірними сторонами (контрагентами).	Коноплінський В.А., Філіна Г.І. [7, 117]
3	Договір – угода між двома чи більше сторонами – фізичними та (або) юридичними особами, яка встановлює відповідні права та обов'язки для її учасників. Договір містить відомості про його учасників, виклад предмета, суті угоди, зобов'язання сторін, умови реалізації договору, способи плати, форми відповідальності учасників за виконання взятих зобов'язань, умови розірвання чи продовження договору, юридичні адреси сторін. Договір скріплюють підписами повноважні представники сторін, що його укладають, і печатками (якщо учасник договору – юридична особа).	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [9, 155]
4	Договір – угода між двома чи більше сторонами – фізичними та (або) юридичними особами, яка встановлює відповідні права та обов'язки для її учасників.	Загородній А.Г., Вознюк І.М. [10]
5	Договір – документ, що фіксує домовленість між двома чи кількома сторонами про встановлення визначених відносин і регулює ці відносини; письмова угода про взаємні зобов'язання.	Швецова-Водка Г.М. [14]

Таблиця 2

Визначення терміна *контракт*

№ з/п	Визначення терміна	Автори
1	Контракт – договір, угода про встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків у відносинах між договірними сторонами (контрагентами)	Коноплінський В.А., Філіна Г.І. [7, 218]
2	Контракт – офіційний комерційний документ, що становить угоду сторін (контрагентів) зі взаємними обов'язками щодо постачання та придбання товару, виконання певної роботи та ін. У контракті чітко узгоджуються договірні умови, порядок їхнього виконання та відповідальність за виконання, ціна та загальна сума угоди. Контракт містить розділи, розташовані в певній логічній послідовності: визначення сторін, предмет договору; ціна і загальна сума контракту, строки постачання товарів, штрафні санкції та ін.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. [4, 232]; Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [9, 281]
3	Контракт – договір, підряд, угода, в якій визначені взаємні зобов'язання осіб, що домовляються	Осовська Г.В., Юшкевич О.О. [5, 145]
4	Контракт – 1) письмовий договір із взаємними зобов'язаннями сторін; 2) підряд	Алексєнко Л.М., Олексєнко В.М. [6, 322]

Звернемося до вузького розуміння тлумачення терміна *торговельна документація*, яке вживають у документознавстві, але представлене лише в Державному класифікаторі управлінської документації та фрагментарно поодинокими публікаціями науковців.

Державний класифікатор управлінської документації входить до складу нормативних документів державної системи класифікації та кодування техніко-економічної та соціальної інформації в Україні. Об'єктами класифікації в ньому є державні (міжвідомчі, міжгалузеві) уніфіковані форми документів, які затверджують міністерства, державні комітети чи інші відомства-розробники уніфікованих систем управлінської документації. Державний класифікатор управлінської документації (ДКУД) містить клас торговельної (код 09) та зовнішньоторговельної документації (код 10) і подає визначення уніфікованої системи торговельної документації як системи документації, використовуваних з метою виконання завдань управління торгівлею й уніфікованою системою зовнішньоторговельної документації як системі документації, використовуваних для виконання завдань зовнішньоторговельної діяльності [11].

Заслуговує на увагу монографія М.В. Комової «Українська документознавча терміноло-

гія: шляхи творення та функційні особливості». У трьох розділах під назвами «Етапи розвитку української наукової термінології», «Склад і системна організація української документознавчої термінології», «Структурно-словотворні атрибути документознавчих термінів» авторка комплексно дослідила особливості становлення та розвитку української термінології, виявила генетичні джерела формування й аналізу лексикограматичного складу термінології, дослідила закономірності унормування документознавчої терміносистеми [12].

Науковці Л. Жук та Ю. Палеха присвячують статті «Основні етапи історії грошових документів із безготівкових розрахунків» та «Класифікування обліково-бухгалтерської документації» в щорічнику «Студії з архівної справи та документознавства» в рубриці «Документознавство: історія, теорія, практика», де побіжно вживають термін *торговельна документація* [13].

Керуючись цими найістотнішими характеристиками, документну сутність термінів пропонуємо визначати так: у широкому розумінні трактування термінів у торговельній документації представлено фахівцями в економічній, фінансовій літературі стисло, в доступній формі з довільним переліком необхідних реквізитів і рекомендаціями щодо

можливості включення інших реквізитів. У вузькому розумінні трактування термінів торговельної документації малодосліджене і потребує ретельного вивчення документознавцями, оскільки зазначена термінологія є основою терміносистеми економіки України.

Крім того, документи з комерції, торгівлі вільно трактують, на сьогодні відчувається необ-

хідність професійної підготовки узгодженої системи термінології в торговельній документації, закріпленій законодавчими документами з метою сприяння якісному забезпеченню терміносистеми спеціального документознавства, а саме торговельної документації і комерційних документів, що постійно доопрацьовують і коригують фахівці.

Використані джерела

1. Кулешов С.Г. Загальне документознавство : навч. посіб. / С.Г. Кулешов. – Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 123 с.
2. Хасянов А.И. Совершенствование деятельности предприятий розничной торговли региона : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / А.И. Хасянов. – Н. Новгород, 2003. – 176 с.
3. Хурса М.М. Комерційна діяльність на ринку товарів і послуг : навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни студ. спец. 7.050107, 8.050107 «Економіка підприємства» / М.М. Хурса. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 199 с.
4. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 3-є вид, випр. і допов. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 587 с.
5. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. – К. : Кондор, 2009. – 358 с.
6. Економічний глумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський) / Л.М. Алексеєнко, В.М. Олексієнко. – Тернопіль : Астон, 2003. – 672 с.
7. Коноплицький В.А. Економічний словник: глумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. – К. : КНТ, 2007. – 580 с.
8. Мочерний С.В. Економічний словник-довідник / С.В. Мочерний. – К. : Феміна, 1995. – 368 с.
9. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
10. Загородній А.Г. Торгівля, маркетинг, реклама: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, І.М. Комарницький. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 312 с.
11. Державний класифікатор управлінської документації України (ДКУД) [Електронний ресурс]: ДК 010-98. – [Чинний від 1999-01-06]. – Режим доступу: <http://dstu-biblio.3dn.ru>. – Назва з екрана.
12. Комова М.В. Українська документознавча термінологія: шляхи творення та функційні особливості : монографія / М.В. Комова. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 316 с.
13. Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України, УНДІАСД; ред. колегія: І.Б. Матяш (гол. ред.), Г.В. Боряк, І.Н. Войцехівська, Л.А. Дубровіна, С.Л. Зворський, С.Г. Кулешов, М.В. Ларін, Л.П. Одинока, Г.В. Папакін, Р.Я. Пиріг, В.А. Смолій, О.А. Удод, Н.М. Христова. – К. : [Б. в.], 2008, Т. 16. – 152 с. – С. 89-93, 96-99.
14. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 319 с.